

Offentliggjort første gang i *Grundtvigs Værker* version 1.16, november 2020

Indledningen er redigeret af Jon Tafdrup og Vanja Thaulow

Tilsyn ved cand.mag. Jørgen Sørensen

Denne pdf er en læseversion af værkets indledning. Værket findes digitalt med punktkommentarer, tekstredegørelse og faksimiler på www.grundtvigsværker.dk

PDF ved Kim Steen Ravn

Copyright: *Grundtvigs Værker* 2026

Indledning til

Sang-Værk til den Danske Kirke [bind 2]

ved Else Riisager

Indhold

- 1 Udgivelse af bibelhistoriske sange
- 2 Tilblivelsen
- 3 Indhold
 - 3.1 Udgivelsens genrer
 - 3.2 Opbygning
 - 3.3 De indledende digte
- 4 Udgivelsen standser
- 5 Grundtvigs videre arbejde
- 6 Anvendt litteratur
 - 6.1 Trykt
 - 6.2 Utrykt

1 Udgivelse af bibelhistoriske sange

Andet bind af Grundtvigs *Sang-Værk til den Danske Kirke* udkom i to hæfter, første hæfte sandsynligvis i begyndelsen af april måned 1839 og andet hæfte omkring den 6. februar 1841. Herefter standsede udgivelsen, og dette andet bind af sangværket blev aldrig fuldført. De to hæfter indeholdt 41 nummererede digte, hvoraf det sidste digt om Rahab var ukomplet. Bindet var Grundtvigs første udgivelse, hvor hensigten var at lave en større samling digte med stof fra Bibelen, der var gennemredigeret og fulgte den bibelske kronologi. De digte, der udkom i samlingen, nåede dog kun at afbilde det bibelske forløb beskrevet i Det Gamle Testamente, der strakte sig fra skabelsen (1 Mos 1) til det israelitiske folks begyndende bosættelse i Kanaan (Jos 2). Som genre bliver digtene i almindelighed betegnet som bibelhistoriske salmer og sange, og typisk skelnes der ikke skarpt mellem de to kategorier. De fleste digte i udgivelsen bliver opfattet som sange.

Fra oktober 1836 til august 1837 havde Grundtvig allerede fået udgivet første bind af *Sang-Værk til den Danske Kirke*. Det var udkommet i 8 hæfter, og værket var blevet markedsført som samlet bog den 13. september 1837 (*Adresseavisen*, nr. 215). På bagsiden af omslaget til det sidste hæfte (udgivet omkring den 31. august 1837) annoncerede Grundtvig, at “*Sangværkets* 2den Afdeling vil komme til at bestaae af *bibelhistoriske* Sange og 3die Afdeling af christelige Lærdoms-Sange”. I oktober skrev han: “Om nu de bibelhistoriske Sange vil udgiøre et eget Bind, veed jeg naturligviis ikke, men finder dog ei urimeligt” (brev til P.A. Fenger, 6. oktober 1837; i *Breve 1924-1926*, bind 2, s. 279).

Udgivelsen af *Sang-Værk til den Danske Kirke* var fra Grundtvigs side et middel i opvækkelsen af en levende kristen tro og salmesang i den danske del af kristenheden. Ordet sangværk i titlen var dobbelttydigt. Det hentydede til klokkespillet ved Vor Frue Kirke, der spillede salmemelodier, og som var blevet ødelagt ved bombardementet af København i 1807. Det hentydede ligeledes til salmesangen, der var blevet svækket ved anvendelsen af den autoriserede, rationalistisk prægede *Evangelisk-kristelig Psalmebog* fra 1798.

Mens salmerne i første bind var skrevet, så de kunne benyttes i kirken og til den enkeltes andagt, var sangene i dette andet bind af sangværket lagt an på at kunne blive anvendt i den kirkelige kristendomsundervisning. Det var om denne undervisning, Grundtvig brugte begrebet ‘Kirke-Skole’, der var den ene af tre slags “Skoler for Livet”. De andre skoler angik forholdet til staten, så der kunne dannes gode samfundsborgere af landets indbyggere, og til videnskaben (Grundtvig 1838a, s. 21 f.). I den kirkelige undervisning skulle hver enkelt af de bibelhistoriske sange belære om vigtige hændelser og indflydelsesrige mennesker fra Bibelen, der indgik i det frelseshistoriske, lineære tidsforløb. Dette strakte sig fra skabelsen gennem syndefaldet, havde sit afgørende midt- og vendepunkt i Kristi fødsel og ville ende i de sidste tider.

I Grundtvigs optik adskilte den kirkelige undervisning sig fra den almene. I hovedtræk kan man som læremidler til denne undervisning anse den række krønikerim, som Grundtvig allerede havde udgivet i 1829 og udvidede i 1842. På historisk-poetisk vis formidlede krønikerimene vigtige punkter i den mellemøstlige og europæiske historie. Det gengivne syn på historien var her universalhistorisk, som for Grundtvig først og fremmest adskilte sig fra den frelseshistoriske opfattelse ved, at Jesus Kristus ikke blev udpeget som en guddommelig frelser (se [Krönike-Riim til Børne-Lærdom](#) (1829) og andenudgaven, [Krönike-Riim til Levende Skolebrug](#) (1842)).

Læs mere

Forskellen mellem det kirkelige og det almene historie- og kristendomssyn beskrev Grundtvig i 1832 i indledningen til *Nordens Mythologi*; jf. Vind 1999, s. 236-241.

De særlige forhold, den kirkelige undervisning skulle finde sted under, havde Grundtvig givet tydeligt udtryk for i artiklen “Er Troen virkelig en Skole-Sag?” fra 1836. Efter Grundtvigs opfattelse burde kristendomsundervisningen af de troendes

børn ikke foregå i de offentlige skoler, men ved hjemmeundervisning af forældrene selv eller af en lærer i forældrenes sted. Grundtvig sigtede her specielt til børn fra de 'vakte' bevægelser, heriblandt de såkaldt gammeldags kristne, som var en voksende gruppe midt i 1800-tallet. Han mente, at enhver beskæftigelse med et emne, der vedrørte den enkeltes tro og frelse, enten ville styrke eller svække troen, og at de kristnes børn derfor skulle undervises i kristendom af kristne, der havde en levende og personlig tro (se ["Er Troen virkelig en Skole-Sag?"](#)).

2 Tilblivelsen

Udarbejdelsen af andet bind af *Sang-Værk til den Danske Kirke* stødte på flere forhindringer og forsinkelser, end det var normalt for Grundtvigs udgivelser. Efter sit intense arbejde med salmer til sangværkets første bind var det i efteråret 1837 Grundtvigs hensigt at fortsætte med at digte bibelhistoriske sange, men det var, som om lysten og inspirationen manglede. Som det fremgik af et brev til B.S. Ingemann fra 22. september, ville Grundtvig egentlig hellere arbejde med tredje bind af *Haandbog i Verdens-Historien*:

Min hensigt var nu i Vinter at give en Række af bibelhistoriske Sange, til at oplive Betragtningen af Guds underlige [dvs. underfulde] Gjerninger i begge Pagters Dage og da især af Frelserens jordiske Levnedsløb; men om det lader sig gjøre, er et andet Spørgsmaal, da jeg har saa meget af den græske Tvillingnatur i mig, at jeg næsten altid efter et Besøg i de levendes Land maa opholde mig en Stund i de dødes Rige; saa jeg føler mig virkelig dragen til Nyaarstidens [dvs. tiden fra ca. 1450-] Historie, som beskriver Slægtens *Nedfart til Helvede* baade i kirkelig, borgerlig og videnskabelig forstand (brev fra Grundtvig til Ingemann, 22. september 1837; i Grundtvig & Ingemann 1882, s. 198).

I et brev til P.A. Fenger fra 6. oktober fastholdt Grundtvig sin hensigt om først og fremmest at arbejde med de bibelhistoriske sange. At begynde på håndbogen trak dog i ham, "saasart enten de bibelhistoriske Sange er samlede eller jeg skulde see, de ikke for Øieblikket vilde lykkes" (Brev til P.A. Fenger, 6. oktober 1837; i *Breve* 1924-1926, bind 2, s. 279). I samme brev dukkede også et andet motiv op, nemlig det økonomiske. Under de citerede forudsætninger ville Grundtvig gerne lægge sin arbejdsindsats i håndbogen, hvis økonomien ved denne udgivelse var sikret. Men, som det videre fremgik af brevet, var den økonomiske støtte netop til stede ved de "Bibelhistoriske Sange", idet Ferdinand Fenger havde givet Grundtvig et bidrag til underholdet, så han kunne arbejde med sangene (s. 279).

Året efter i august 1838 havde situationen ikke ændret sig. Igennem året havde Grundtvig haft problemer med tid og inspiration til arbejdet med at få de bibelhistoriske sange til at lykkes. Nu var det forberedelsen af foredragene om samtidshistorie, kaldet *Mands Minde*, der trak i ham. Igen skrev han til P.A. Fenger, som også havde givet ham økonomisk støtte til arbejdet med sangene:

og jeg takker Dem dobbelt for Deres kiærlige Deeltagelse baade i Sangværkets Fortsættelse og i min Stilling. Sidste Vinter vilde det ikke gaae, thi saa tit jeg end tog fat og syndes [dvs. syntes], Hullerne lod sig snart udfylde, kom der bestandig Noget iveien [...] Saasart jeg imidlertid kan faae denne Forelæsning [dvs. *Mands Minde*-foredragene] vel sluttet, som kræver hele min Tid til Hverdagsbrug, agter jeg at tage Sangværket fat og haaber, det skal lykkes med de bibelske Krønike-Rim, hvorpaa jeg saalænge nynnede (brev til P.A. Fenger den 25. august 1838; i *Breve* 1924-1926, bind 2, s. 299 f.).

Også flere andre arbejdsopgaver pressede sig på og ledte Grundtvigs arbejdsindsats og interesse bort fra arbejdet med de bibelhistoriske sange.

I vinteren 1838/1839 ændrede situationen sig. Det er sandsynligt, at konfirmationsforberedelsen af Grundtvigs to sønner gav ham en ny tilskyndelse til at digte og få udgivet de bibelhistoriske sange. Grundtvig stod selv for undervisningen og skrev blandt andet til Gunni Busck: "Deres [dvs. sønnernes] Kundskaber kan jeg ikke berømme, Lærebogen [dvs. Balles lærebog] har jeg kun giennemløbet med dem, for at vise dem Alfarveien, Cathechimus og Bibelhistorie søger jeg nu daglig at gjøre dem mere fortrolige med [...] Sangene i Hagens Bog har jeg ladet dem gientage" (brev fra Grundtvig til Busck, den 19. marts 1839; utrykt del af brevet, blad 1v; se Grundtvig-arkivet, fasc. 459.32). Den omtalte Hagens bog var L.C. Hagens udgivelse fra 1832, *Historiske Psalmer og Riim*, der indeholdt adskillige salmer og sange med bibelsk forlæg og var meget brugt ved undervisningen af børn og unge i de 'vakte' kredse (se [udgivelsen her](#)). Ved undervisningen af sønnerne benyttede Grundtvig formentlig sin egen anbefalede metode, først at gennemgå et afsnit af bibelhistorien for derefter at repetere stoffet ved at fremsige eller eventuelt synge en bibelhistorisk sang med det samme emne.

Konfirmationsforberedelsen af sønnerne må have givet Grundtvig rig lejlighed til at få skrevet bibelhistoriske sange og få gjort første hæfte færdigt til trykning. Efter beskrivelsen af sønnernes undervisning fortsatte brevet til Busck: "Paa Lykke og fromme har jeg ladet Trykningen af Sangværkets 2det Bind begynde, thi jeg mærkede, at ellers blev Hullerne seent eller aldrig stoppede" (brev fra Grundtvig til Busck, den 19. marts 1839; utrykt del af brevet, blad 1v; se Grundtvig-arkivet, fasc. 459.32).

Læs mere

se også Bugge 1978, s. 45-47.

Mere end halvandet år efter udgivelsen af første hæfte lykkedes det Grundtvig at få sangene til andet hæfte klar, så det kunne udkomme omkring den 6. februar 1841. Dette hæfte bragte de sidste strofer af nr. 19, "Sara var død i sin Eenlighed", og fortsatte med de mange digte om de betydningsfulde mænd, "Jakob og Josef" og "Moses og Pharao".

3 Indhold

3.1 Udgivelsens genrer

En udgivelse som andet bind af *Sang-Værk til den Danske Kirke* kan betragtes ud fra flere genresynsvinkler. I nærværende sammenhæng er fokus først og fremmest på udgivelsen som en helhed, men alligevel kan det være nyttigt i grove træk at undersøge de enkelte dele, der indgår i helheden. Traditionelt og som en bred genrebetegnelse i *Grundtvigs Værker* bliver de to bind i *Sang-Værk til den Danske Kirke* (1837-1841) betragtet som en samling af salmer, men reelt består samlingen overordnet set af digte med 'kristent' indhold, hvoraf de fleste kan være salme- eller evt. sangtekster. Nogle af digtene er ikke i strofeform eller meget lange, så de er uegnede som tekster til folkelig fællessang. Dertil kommer, at der ved næsten ingen

digte er angivet melodihenviisning, og en salme kan kun anvendes til sit hovedformål i gudstjenesten, når den både består af tekst og melodi.

Sang-Værk til den Danske Kirke (1836-1837) var fra Grundtvigs side anlagt som en antologi af salmer, hvor 'salme' er forstået ud fra den brede genrebetegnelse. Dette andet bind kan betragtes som begyndelsen til en antologi af bibelhistoriske salmer, sange og rim, der havde forlæg i især episke beretninger fra Bibelen. Med hensyn til genren kan man dog også se, at bindet var planlagt til at kunne blive en lærebog på vers, men derimod ikke en sangbog.

At Grundtvig selv opfattede sit sangværk som en antologi fremgik at hans brevveksling med B.S. Ingemann i november 1836, hvor det første hæfte i bind 1 var udkommet. Grundtvig hævdede, at sangværket var en samling, hvorfra man kunne vælge: "det er med en Samling af gudelige Sange som af andre Smaadigte: at de ikke *samtlig* [dvs. som helhed] kan være beregnede paa nogen andens Smag end Udgiverens; saa det er kun Sagen, at alle de, der bryder dem om Slagset, kan finde *noget*, der huger [dvs. huer] dem" (s. 186). Grundtvig påpegede endvidere, at inden for kirkens område gjaldt det for en folkelig salmeudgivelse, at samlingens nytte var vigtigere end hensynet til den æstetiske smag (s. 187). "Alt, hvad jeg tror, *Kristne* paa de forskjelligste Trin kan have Gavn og Glæde af at synge enten hjemme eller i Kirken, eller kun af at læse paa Rim, *det* har her sin rette Plads, hvor mange Indvendinger der end paa ethver andet Sted med Føje kunde gjøres derimod" (s. 188, brev fra Grundtvig til Ingemann, Mortensdag [dvs. 11. november] 1836; i Grundtvig & Ingemann 1882, s. 185-188).

Andet bind af sangværket kan dog også betragtes som en lærebog, der ville kunne anvendes i den kirkelige undervisning, hvad enten det drejede sig om børneskolen, konfirmationsforberedelsen eller præstens oplæring i kristendom af voksne lægmænd. Grundtvig anså episke rim og sange for at være en af de pædagogisk bedste måder at formidle det fortællende stof i Bibelen på. "De egentlig historiske [dvs. bibelhistoriske] Sange [...] de høre til Skolen" og ikke til kirken, mente han (brev fra Grundtvig til Peter Rørdam, den 24. marts 1843; i Rørdam 1891-1895, bind 1, s. 287). "At man lærer lettere Vers end ubunden Stiil, det er, saavidt jeg veed, den første [dvs. bedste] Bemærkning om Vers, jeg har læst" skrev han i 1828 i fortalen til sit første forsøg på en bibelhistorie på vers, "Studier til en bibelsk Rimkrønike" (Grundtvig 1828b, s. 145; udgivelsens nr. 7, 10 og 12-14 har førstetryk i disse "Studier"). Grundtvig mente således, at det var lettere at huske et stof, når man havde lært det udenad i en poetisk form, end hvis man havde lært det i prosa. Omkring 1828 var han desuden af den opfattelse, at den mest pædagogiske måde at formidle de vigtigste dele af Bibelen på var i en poetisk form, der hentede inspiration fra historiefortællingen i *Den danske Rimkrønike*. Da han på samme tid genudgav sin bibelhistorie på prosa, bemærkede han:

til mine Børns Lære-Bøger ønskede jeg helst idel *Rim-Krøniker*, som give den letteste og livligste Bog-Læsning, men deels har vel Mange Fordom mod en *bibelsk Rim-Krønike*, og deels vilde den være ligesaa vanskelig at skrive, som let at læse (Grundtvig 1828a, s. VII f.).

Læs mere

Om Grundtvigs tidligere udgivelser af bibelhistoriske sange og salmer, se indledningen til ["Studier til en bibelsk Rimkrønike"](#) (1828). Generelt om

Grundtvigs bibelhistoriske sange, se K.E. Bugges artikel med samme navn (Bugge 1978).

Undervejs i sit arbejde med udgivelsen af andet bind af *Sang-Værk til den Danske Kirke* omtalte Grundtvig stort set altid de enkelte digte som “*bibelhistoriske Sange*” (se f.eks. Grundtvig & Ingemann 1882, s. 198). Alligevel er bindet ikke en sangbog, da der kun findes melodihenvisninger til nr. 9 og 17, som i øvrigt begge havde været udgivet i andre samlinger tidligere. Derimod indeholder bindet en samling digte, hvoraf de fleste ville kunne anvendes som sangtekster. Flertallet af digtene er sangbare ved at være skrevet i regelmæssige strofer (undtagen nr. 4 og 7) og have – eller kunne forkortes eller opdeles til – en nogenlunde acceptabel længde for en folkelig sang. I genoptryk af de enkelte digte fik adskillige af dem da også efterhånden tilføjet melodihenvisninger, så de kunne bruges som sange (angående genoptryk, se *Bibliografien*, bind 2, s. 139-147).

3.2 Opbygning

Da Grundtvig i efteråret 1837 skulle til at tage fat på andet bind af sangværket, skrev han som nævnt til Ingemann, at hans hensigt var at udgive en række bibelhistoriske sange, der kunne gøre betragtningen levende af Guds underfulde gerninger i Det gamle og Det ny Testamente og især af Jesu liv (22. september 1837; i Grundtvig & Ingemann 1882, s. 198). Denne hensigtserklæring afspejler sig i bindets indhold og opbygning.

De 41 bibelhistoriske digte i andet bind af *Sang-Værk til den Danske Kirke* er disponerede efter en nøje plan. I lighed med sangværkets første bind indeholder andet bind ikke fortale eller forord. Men det uddrag af *Nyaars-Morgen* (1824), der står som forord (“Forspil”) til sangværkets bind 1, antyder baggrund og hensigter for dette værk. På samme måde kan det første digt i bind 2, “Kirkegaarden”, opfattes som et programdigt for sangværkets andet bind. Sammen med nr. 2-6 udgør det en gruppe digte, der indledningsvis angiver, i hvilket lys de bibelhistoriske sange skal ses. Hoveddelen af udgivelsen fra digt nr. 7 til det afbrudte nr. 41 er anbragt i rækkefølge efter den bibelske tidsregning fra skabelsen og syndefaldet i Første Mosebog (nr. 7-11) og frem til det udvalgte folk, israelitternes, planer om at indtage Jeriko i Josvabogens kapitel 2. Digtene aftegner således de første dele af det frelseshistoriske tidsforløb.

De enkelte digte i udgivelsen er yderligere opdelt efter emner, der er markeret med overskrifter og klummetitler. Overskrifterne kan dække over grupper med mange digte som “Jakob og Josef” (nr. 20-25) og “Moses og Pharao” (nr. 26-37), men de fleste overskrifter rummer kun 1-2 digte.

3.3 De indledende digte

De første seks digte i andet bind har en særlig funktion i forhold til udgivelsen og behandles derfor mere indgående. I programdigtet, nr. 1, med overskriften “Kirkegaarden”, gendigtes profeten Ezekiels vision i Ez 37,1-14, hvor de døde af Herrens folk genoplives ved lyden af Herrens ord (strofe 1-7). Visionen gentages med ‘jeget’ i profetens rolle, hvor ‘jeget’ skal genoplive Kristi kirke ved hjælp af Guds ord på modersmålet (strofe 8-14). Dødningebenene på kirkegården bliver allegorisk fremstillet som Bibelens døde bogstaver uden liv og ånd (strofe 9). ‘Jeget’ påkalder

Helligånden og beder den om at indblæse Herrens ord nyt liv, så ordene i Jesu navn kan opstå med menighedens stemme (strofe 11). Ved Helligåndens indgriben kommer Guds ord i Bibelen til live som inspiration eller livsånde fra Gud hos 'jeget', og Guds folk opstår åndeligt (strofe 13-14). I de sidste strofer sammenfattes digtet (strofe 15-17). Kirkegården bruges her som et billede på Kristi menighed, hvoraf hver enkelt får nyt liv gennem dåben, og menigheden opfordres til at vise, at Gud sejrrikt kan overvinde døden.

I digtet "Kirkegården" er 'jegets' mission således at give Bibelens ord ånd og liv, så Kristi menighed kan genopstå og det både i 'jegets' samtid og ved tidernes ende. Når digtet indleder en samling sange til den danske, kristne menighed, der gengiver bibelske fortællinger, så viser det en hensigt fra Grundtvigs side om, at digtets egen fortælling må gentage sig i Grundtvigs samtid. Dette digt og især alle de følgende digte i andet bind af *Sang-Værk til den Danske Kirke* kan ud fra dette perspektiv ses som bibelske beretninger, der har fået liv og ånd og er genopstået på 'jegets' tunge (jf. strofe 13).

Af de følgende indledende digte har nr. 2-3 overskriften "Bibelen". Især digt nr. 2 viser, hvordan Grundtvigs digterjeg forestiller sig, at den rette formidling af Bibelens indhold skal være, og hvordan 'jeget' opfatter forholdet mellem Bibelen og den levende, mundtlige forkyndelse. Nr. 2 med førstelinjen "Tag *Bogen* af den Engels Haand" viderefører temaet om 'jegets' guddommelige inspiration. I forlægget Åb 10 skal profeten sluge en bogrulle, hvorefter han kan profetere om folk og folkeslag. I digtets strofe 1-4 skal 'jeget' gentage handlingen og sluge kirkebogen, dvs. Bibelen (jf. strofe 5). Ved hjælp af Helligånden kan 'jeget' herefter levende og på modersmålet gengive Guds spor i Bibelen (strofe 5-10). Gud findes ikke i *Skriften*, og kirken stammer ikke fra mennesket selv (strofe 11-14). Derimod lyder Guds røst ved dåb og nadver og i tale, bibelord og lovsang, der er oplyst af Helligånden (strofe 15-19). Forkyndelsen er altid ny, men indholdet af forkyndelsen er den samme Helligånd, Kristus og Gud (strofe 20-24). I det følgende digt nr. 3, "En Syndflod af Bøger", uddybes emnerne fra nr. 2 allegorisk.

Digtene nr. 4-6 har "Bibel-Historien" som fælles overskrift. Det første digt, "Verden døde", skildrer igennem fem afsnit, hvordan historien ifølge den bibelske historiefortælling udvikler sig gennem urtilstanden, skabelsen, menneskets skabelse og syndefaldet. Sidste afsnit viser menneskets nyskabelse gennem Kristus i dåben og peger hen på Kristi genkomst og Guds have, hvor Kristus er sammen med genopståede døde (jf. Grundtvig 1944-1964, bind 6, s. 179 f.). Det frelseshistoriske perspektiv ses f.eks. gennem den måde, billedsproget bliver uddybet på ved gentagelser.

Læs mere

Grundtvig anvender gentagelserne ud fra metoder hentet i den firefoldige teksttolkning; se en gennemgang i Nielsen 2009, s. 211-233, og *Guds Bibel Leksikon*, opslaget "Typologi".

Eksempelvis er der i tredje afsnit om menneskets skabelse brugt billeder som "Aande-Skibet" og "Sjæle-Bordet" (s. 17), der alluderer til anvendelsen i sidste afsnit, hvor de

samme billeder mere direkte peger på kirken og nadveren, både som de udfolder sig på jorden og eskatologisk i de himmelske boliger (s. 24). Noget tilsvarende er tilfældet ved den klassiske sammenstilling af Adam og den anden Adam, dvs. Kristus, jf. 1 Kor 15,45 (afsnit 3 og afsnit 5, s. 21), og ved Eden og “*Kirkens Eden*” (afsnit 3, s. 16, og afsnit 5, s. 22).

I indledningens sidste digte, nr. 5 og 6, vendes blikket mod Det Gamle Testamente og det udvalgte, jødiske folks historie. “Priser Herren, for Han er god” er en generel lovprisning af Gud som skaber og beskytter af sit folk. Det lange digt “Kom, lad os prise de herlige Mænd” er en gennemgang af de vigtigste mænd og begivenheder i det jødiske folks historie. Når digtet er placeret ved indgangen til sangværkets hovedafsnit, er det nærliggende at opfatte det som en slags introduktion og oversigt over de følgende digte. De næste digte i samlingen uddyber nu hver for sig i rækkefølge efter den bibelske kronologi det gammeltestamentlige stof og gengiver det i en episk-lyrisk form.

Konkluderende om samlingens indledende digte kan man sige, at de tydeligt lægger et frelseshistorisk og dermed kristent perspektiv på de følgende digte med gammeltestamentligt, semitisk stof, selv om disse digte ikke i sig selv nødvendigvis indeholder specielt kristent forkyndende budskaber. Samtidig viser de indledende digte de centrale elementer i Grundtvigs kristendomsforståelse og lægger vægt på, at den kristne forkyndelse og digtning er inspireret af Helligånden.

4 Udgivelsen standser

I forhold til et målrettet arbejde med de bibelhistoriske sange havde Grundtvig hele tiden udtrykt en vis tøven. Allerede da han skrev bibelhistoriske sange til de to udgivne hæfter, udviste han som nævnt større interesse for andre arbejdsopgaver og en vis mangel på lyst og inspiration til at beskæftige sig med sangene. Ved udgivelsen af første hæfte skrev han til P.A. Fenger: “Sangværkets 2den Deel er da endelig kommet under Trykken, men hvor snart den kommer heel ud, er et Spørgsmaal, jeg slet ikke kan svare paa, og da den kommer hefteviis, giælder det da ogsaa ret egentlig om de bibelhistorisk Sange at ‘Stumperne kan due’” (Grundtvig til P.A. Fenger, 30. marts 1839; i *Breve* 1924-1926, bind 2, s. 302). Grundtvig undskyldte altså så tidligt som ved udgivelsen af første hæfte den manglende fremdrift i udgivelsen. Det vigtigste var, at hvert hæfte og de enkelte bibelhistoriske digte var af kvalitet.

Da andet hæfte udkom i april 1841 rummede udgivelsen i sig selv en vis tvetydighed. På den ene side standsede den midt i et digt og endda midt i en strofe nederst på læggets sidste blad — parat til, at trykningen kunne fortsætte i tredje hæfte. Resten af digtet er da også bevaret i et manuskript, der indeholder de to manglende vers af strofe 21 samt yderligere 12 strofer, der afrunder fortællingen (se tekstredigeringen, afsnittet [“Manuskripter”](#); Grundtvig-arkivet, fasc. 381). På den anden side blev hæftet ledsaget af titelblad og indholdsfortegnelse til begge hæfter, inkl. det afsluttende digt om Rahab (s. I-IV), — en praksis, der normalt blev brugt, når udgivelsen af et værk var helt færdig, og værket kunne indbindes.

Efter udgivelsen af andet hæfte var mange andre arbejdsopgaver stadigvæk vigtigere for Grundtvig end fortsættelsen af sangværket med et tredje hæfte, blandt andet

begyndte hæfterne i sidste bind af *Haandbog i Verdens-Historien* at udkomme fra februar 1842. I samme forår var Grundtvig desuden stærkt optaget af at redigere og udvide *Krønike-Riim* (1829) til en andenudgave. Disse rim lå genremæssigt tæt op ad de bibelhistoriske sange:

Hvad der i denne Tid har givet mig knappe Stunder har især været mine *Krønikerim*, som længe har været udsolgte, og som jeg nødig vilde have ud igien, uden Kalfatring [dvs. indgribende ændringer] [...] Saalænge hviler da Haandbogen, men det angrer jeg ikke, thi kun fordi det ikke vilde flaske sig med Arbeidet med den, besluttede jeg mig til at tage *Krønikerimene* fat, og seer nu tydelig, de skulde først (brev fra Grundtvig til Busck, den 19. marts 1842; i Bech 1878, s. 257).

I den følgende tid mente Grundtvig stadig, at der manglede en udgivelse med bibelhistoriske sange til børn, men han angav ikke i sin brevveksling, at den pågældende bog skulle bestå i, at andet bind af *Sang-Værk til den Danske Kirke* blev færdigt. Da Grundtvig i foråret 1843 var ved at samle salmer til et tillæg til *Evangelisk-Kristelig Psalmebog*, der kunne bruges i kirken og blev kendt under navnet *Psalme-Blade til Kirke-Bod*, ønskede han, at børnene til deres undervisning skulle have deres egen sangbog, udgivet til en billig pris: “Paa *Børnene* skal vi her ikke tænke videre, end at de i kirken skal finde det *Barnlige* igjen, thi deres lille Sangbog bør endnu være mere historisk [dvs. bibelhistorisk] end Hagens, og at skaffe dem ved Leilighed en saadan, der ogsaa er bedre Kiøb, bliver en egen Opgave” (brev fra Grundtvig til Busck, den 7. marts 1843; i Bech 1878, s. 273). Tilsvarende nævner Grundtvig over for P.A. Fenger, som han skrev til i samme anledning, at der kan “altid foranstaltes et Udvalg, til Veiledning for Husandagten, ligesom vi bør have en ny Samling af lutter bibelhistoriske Sange til *Børnene*” (25. marts 1843; i *Breve* 1924-1926, bind 2, s. 369). Grundtvigs tanker drejede sig altså om, at der ved lejlighed skulle skaffes børnene deres egen “lille Sangbog”, “en ny Samling” af kun bibelhistoriske sange. Som de følgende år viste, havde Grundtvig i hvert fald for en tid ikke selv tænkt sig at udgive en sådan sangbog. Men om det også var Grundtvigs intention helt at opgive at færdiggøre andet bind af sangværket er et åbent spørgsmål.

Læs mere

Jf. også K.E. Bugges overvejelser i Bugge 1978, s. 48.

5 Grundtvigs videre arbejde

Grundtvig holdt ikke op med at digte bibelske, og også kirkehistoriske, salmer og sange. Igennem 1830'erne og 40'erne havde han indimellem skrevet digte i genren, som ikke lige passede ind i planen for sangværkets udgivelse. Det var f.eks. digte med forlæg i nytestamentlige fortællinger som “Aandelig Fiskervise [Der sad en fisker saa tankefuld]” fra 1838 og “Den blodsottige Kvinde [Kvinden paa sin Krykke]” fra 1842.

Han blev ligeledes ved med af og til at digte sange med gammeltestamentlige forlæg. Omkring 1844 skrev han to digte om Samson, “Der var en Kæmpe over Kæmper alle” og “Samson han laae i Filisternes Land”, der begge er bevaret i håndskrift (se Grundtvig-arkivet, fasc. 381). I 1852 fik han udgivet “Jordans Flod [Det var i Hvede-Høstens Tid]”, “Josvas Syn [Josva gik i Palmelunden]” og “Jericho [Jericho var en Stad saa fast]” (Grundtvig 1852). De sidste tre digte er interessante ved, at de

fortsætter den bibelske tidslinje på det sted, hvor andet hæfte af sangværket standsede med digtet om Rahab. Det er derfor sandsynligt, at Grundtvigs oprindelige hensigt med at skrive dem så at sige var 'at fylde hullerne', så andet bind af sanghæftet kunne videreføres med et tredje hæfte.

Læs mere

Grundvig optog senere alle de nævnte digte i *Sang-Værk til Den Danske Kirke-Skole* (1870). De to digte om Samson havde her nr. 43 og 44, og de tre øvrige digte havde nr. 37-39 (jf. Grundtvig 1944-1964, bind 6, s. 139-143).

I 1853 udgav P.O. Boisen *Bibelske og Kirkehistoriske Psalmer og Sange for Skolen*. Udgivelsen var en sangbog til skolebrug, som var forsynet med melodihenvisninger og et nodetillæg med ukendte melodier. Ud af samlingens 112 nummererede salmer og sange var det ifølge indholdsfortegnelsen kun et fåtal, der ikke var skrevet eller bearbejdet af Grundtvig. I henhold til forordet havde han "velvilligen [...] givet sit Minde [dvs. samtykke] til at lade samle og udgive af hans trykte og utrykte Psalme-Arbejder, og til de Forandringer og Forkortelser, som maatte ansees tjenlige for Skolen" (s. V). Det kan eksempelvis nævnes, at "Jordans Flod" var genoptrykt i forkortet skikkelse som nr. 27, og at "Der var en Kæmpe over Kæmper alle" havde førstetryk i samlingen som nr. 31.

I forordet skrev Boisen videre om indholdet i salmesamlingen, at det "kan betragtes som et Udtog af '*Sangværkets*' hidtil udkomne historiske [dvs. bibelhistoriske] Deel, og af Sammes Fortsættelse gennem den øvrige Bibelske og en Deel af Kirkens Historie, som jeg er vis paa vil blive modtaget med Glæde af '*Sangværkets*' Venner, om end Længselen derved maatte blive mere levende efter at see dette for den Danske Kirke saa vigtige Psalmeværk fuldført i sin Heelhed" (Boisen 1853, s. V; jf. også *Bibliografien*, bind 3, s. 99 f.). Boisen kunne skrive med en vis vægt, da han som Grundtvigs svigersøn var tæt på forfatteren og sandsynligvis var indviet i Grundtvigs tanker om sangværkets videre skæbne. Boisens udgivelse opfyldte således savnet efter en sangbog til børnene og udkom senere i mange oplag. Med hensyn til Grundtvigs egne udgivelsesplaner er det derimod muligt, at Grundtvig i 1853 stadig håbede på at kunne gøre sangværkets andet bind færdigt under opfyldelse af de genremæssige forudsætninger, der fra begyndelsen var nedlagt i bindet, nemlig som antologi og som lærebog på vers.

Endelig i 1870 fik Grundtvig med hjælp fra sin kapellan Kristian Køster selv samlet sine salmer og sange med forlæg i Bibelen og kirkehistorien. Det skete i andet bind af *Psalmer og aandelige Sange*, der havde titlen: *Sang-Værk til Den Danske Kirke-Skole*. Selv om Grundtvig måske selv opfattede det anderledes, er denne bog så forandret i forhold til andet bind af sangværket fra 1839-1841, at den i forskningen betragtes som en ny, selvstændig udgivelse af Grundtvigs bibel- og kirkehistoriske salmer og sange.

6 Anvendt litteratur

6.1 Trykt

- Adresseavisen, se (1759-1909) *Kjøbenhavns Kongelig alene privilegerede Adressecomptoirs Efterretninger*.
- Balle, Nicolai Edinger (1791) *Lærebog i den Evangelisk-christelige Religion, indrettet til Brug i de danske Skoler*. København.
- Bech, Henrik udg. (1878) *Gunni Busck, et Levedsløb i en Præstegaard. Anden, forøgede Udgave*. København.
- *Bibliografien*, se Johansen, Steen (1948-1954).
- Boisen, P.O. udg. (1853) *Bibelske og Kirkehistoriske Psalmer og Sange for Skolen*. København.
- *Breve 1924-1926*, se Grundtvig, N.F.S. (1924-1926).
- Bugge, Knud Eyvin (1978) "Grundtvigs bibelhistoriske sange" i *Festskrift til Roar Skovmand 15. juli 1978. Årbog for Dansk Skolehistorie 1978*, s. 36-53. København.
- *Evangelisk-kristelig Psalmebog, til Brug ved Kirke- og Huus-Andagt* (1798). København.
- Grundtvig, N.F.S. (1824) *Nyaars-Morgen. Et Rim*. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1828a) *En liden Bibel-Krønike for Børn og Menig-Mand*, 2. [egl. 3.] omarbejdede udg. [1814]. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1828b) "Studier til en bibelsk Rimkrønike" i *Theologisk Maanedsskrift* (1825-1828), bind 1-13; bind 13, s. 145-181, red. A.G. Rudelbach. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1832) *Nordens Mythologi eller Sindbilled-Sprog historisk-poetisk udviklet og oplyst*. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1833-1843: 1833-1856) *Haandbog i Verdens-Historien. Efter de bedste Kilder. Et Forsøg*, bind 1-3; bind 3 (1843: 1842-1856). København.
- Grundtvig, N.F.S. (1836) "Er Troen virkelig en Skole-Sag?" i *Nordisk Kirke-Tidende*, nr. 5, 31. januar, sp. 67-73. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1837: 1836-1837) *Sang-Værk til den Danske Kirke*, bind 1. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1838a) *Skolen for Livet og Academiet i Soer*. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1838b) "Aandelig Fiskervise" i *Nordisk Kirke-Tidende*, nr. 29, 22. juli, sp. 449-451. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1839-1841) *Sang-Værk til den Danske Kirke*, bind 2, hæfte 1-2. København.

- Grundtvig, N.F.S. (1842) "Den blodsottige kvinde" i *Nordisk Tidsskrift for christelig Theologi*, bind 4, s. 1-4. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1852) "Jordans Flod", "Josvas Syn" [og] "Jericho" i *Dansk Kirketidende*, nr. 364, 26. september, sp. 625-631. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1853) "Samson [Der var en Kæmpe over Kæmper alle]" i *Bibelske og Kirkehistoriske Psalmer og Sange for Skolen*, s. 102-106, udg. P.O. Boisen. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1870) *Sang-Værk til Den Danske Kirke-Skole*, bind 2 i *Psalmer og aandelige Sange* (1868-1881), bind 1-5. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1877) *Mands Minde 1788-1838. Foredrag over det sidste halve Aarhundredes Historie, holdte 1838*, udg. Svend Grundtvig. København.
- Grundtvig, N.F.S. & B.S. Ingemann (1882) *Grundtvig og Ingemann. Brevvexling 1821-1859*, udg. Svend Grundtvig. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1924-1926) *Breve fra og til N.F.S. Grundtvig*, udg. Georg Christensen og Stener Grundtvig, bind 1-2; bind 2: (1821-1872). København.
- Grundtvig, N.F.S. (1944-1964) *Grundtvigs Sang-Værk. Samlet udgave*, udg. Uffe Hansen, Ejnar Skovrup, Th. Balslev og Ernst J. Borup, bind 1-6; bind 6 (1956-1964): *Varianter, noter og registre*. København.
- Hagen, L.C. udg. (1832) *Historiske Psalmer og Riim til Børne-Lærdom*. København.
- Johansen, Steen (1948-1954) *Bibliografi over N.F.S. Grundtvigs skrifter*, bind 1-4. København.
- *Kjøbenhavns kongelig alene privilegerede Adressecomptoirs Efterretninger* (1837), nr. 215, 13. september. København.
- Nielsen, Erik A. (2009) *Kristendommens retorik. Den kristne digtnings billedformer. Billed-sprog I*. København.
- Rørdam, Peter (1891-1895) *Peter Rørdam. Blade af hans Levnedsbog og Brevvexling*, udg. H.F. Rørdam, bind 1-3; bind 1 (1891): *fra 1806 til 1844*. København.
- Toldberg, Helge udg. (1961) *Den danske Rimkrønike*, bind 1-3; bind 1: *Ghementrykket 1495 med variantapparat* [1495]. København.
- Vind, Ole (1999) *Grundtvigs historiefilosofi*. København.

6.2 Utrykt

- Grundtvig, N.F.S. (1839) [Brev fra Grundtvig til Busck, den 19. marts 1839], ms. i Grundtvig-arkivet, fasc. 459.32, Det Kongelige Bibliotek,

København.

- Grundtvig, N.F.S. (1843) "Psalme-Blade til Kirke-Bod", ms. i Grundtvig-arkivet, fasc. 382(1), Det Kongelige Bibliotek, København.
- Grundtvig, N.F.S. (1844) "Der var en Kæmpe over Kæmper alle", ms. i Grundtvig-arkivet, fasc. 381, Det Kongelige Bibliotek, København.
- Grundtvig, N.F.S. (1844) "Samson han laae i Filisternes Land", ms. i Grundtvig-arkivet, fasc. 381, Det Kongelige Bibliotek, København.